

Bennys video

En filmhandledning
utgiven av Film & Publik, Svenska Filminstitutet
Text: Annika Thor

Åldersrekommendation: Gymnasiet

Våldsskildringar på film är så vanliga att vi nästan slutat lägga märke till dem. Vi är så bekanta med de olika konventioner som styr sättet för dokumentära inslag i nyhetsprogram och reportage, att vi redan på förhand vet vad vi kan vänta oss. Vi ser, men utan att verkligen se. I "Bennys video" gör den österrikiske regissören Michael Haneke ett radikalt försök att öppna våra ögon för våldet. Intressant nog gör han det genom att inte visa mer än absolut nödvändigt av de våldshandlingar som utspelas. Det mesta lämnas till åskådarens fantasi. Just genom sitt extremt återhållsamma och distanserade sätt att berätta tvingar Haneke oss att bli medskapande, medlidande, medskyldiga. Hans skildring av ett våldsbrott, dess bakgrund och konsekvenser, vidgar sig till en kompromisslös kritik av vårt sätt att leva i det moderna samhället. "Bennys video" väcker både tankar och känslor som det kan ta tid att bearbeta och som kan ge underlag för diskussioner av många viktiga frågor. Denna filmhandledning ger några förslag till ämnen att samtala om.

Filmens handling

Benny, en pojke i fjortonårsåldern, bor med sina föräldrar i en stor, elegant lägenhet. Hans äldre syster har redan flyttat hemifrån. Bennys stora intresse är video. I sitt rum har han TV, videobandspelare och två videokameror. En registrerar det som sker i rummet, en utsikten över gatan utanför. Bland de många filmer Benny spelat in finns en som skildrar en gris-slakt på bondgården i närheten av familjens lantställe.

Utanför videobutiken, där Benny är stamkund, brukar en flicka i hans ålder stå och titta på de filmer som visas i fönstret. En helg när föräldrarna åkt till landet tar Benny flickan med sig hem. Han visar henne videobandet med grisslakten och plockar sedan fram slaktvapnet, som han stulit efter slakten. Benny laddar slaktvapnet och ger det till flickan. "Skjut då, fegis!" uppmanar han henne. "Skjut själv", säger flickan och ger vapnet till Benny. "Fegis!" Benny skjuter. Kvidande och skrikande kryper flickan runt i rummet. För att tysta henne skjuter Benny ytterligare två skott, det sista dödande. Allt registreras av videokameran.

Benny städar upp i sitt rum och gömmer den döda flickan i garderoben. Sedan går han på disco med en kompis och sover över hos honom, utan att berätta vad som hänt. Nästa dag driver Benny omkring på stan. Han går till en frisersalong och låter raka av sig allt hår. Bennys pappa grälar på honom för rakningen, men annars märker föräldrarna ingenting förän Benny som av en tillfällighet låter dem se video-

inspelningen. När föräldrarna får klart för sig att ingen sett Benny och flickan tillsammans bestämmer de sig för att dölja brottet. Pappan ska stycka den döda kroppen i så små bitar att de kan spolas ner i toaletten och sedan bränna flickans kläder och saker. Under tiden reser Benny och hans mamma till Egypten en vecka.

En tid efter hemkomsten går Benny till polisen och berättar allt. Han visar en video, på vars ljudspår föräldrarnas samtal om vad de ska göra med den döda flickan finns inspelat. Föräldrarna hämtas på sina arbetsplatser och förs till förhör.

Bild och verklighet

* Videokassetten avsnitt 1 & 2

"Bennys video" börjar med att vi får se den videofilm där Benny spelat in grisslakten. Först ser vi den i normalt tempo; sedan backas bilden så att den döda grisen reser sig igen; och slutligen körs sekvensen på nytt i slow motion. På videobandet är ingen händelse unik eller definitiv. Varje skeende kan upprepas och till och med återkallas genom att bandet körs baklänges. Tiden är upphävd, liksom sambandet mellan orsak och verkan.

I Bennys rum står TV:n ständigt på. Olika TV-program flimrar förbi, underhållning omväxlande med nyhetsbilder från krigs- och katastrof-områden. I det oavbrutna flödet av bilder har allt samma betydelse, eller kanske ingen alls. Ibland visar TV:n det som i samma ögonblick försiggår i Bennys rum, registrerat av den lika ständigt påslagna videokameran. Ibland ser vi en inspelning av något som skedde där tidigare. Ofta kan vi inte vara riktigt säkra på om det vi ser är då eller nu, förfluten eller pågående tid.

När Benny visat flickan inspelningen från grisslakten frågar hon honom: "Har du sett en död när gång? I verkligheten, alltså?" För henne finns det en gräns mellan bild och verklighet, en betydelsefull skillnad som är viktig att upprätthålla. För Benny är gränsen mera suddig. Han betraktar världen genom sin videokamera och TV-apparatens skärm. I stället för att titta ut genom fönstret drar han för en mörk gardin och riggar upp videokameran så att utsikten avbildas på TV-skärmen. Kanske är videobilderna i Bennys ögon lika verkliga som verkligheten själv. Kanske är ingenting riktigt riktigt för honom.

* De första minuterna av en film, det så kallade anslaget,

brukar vara till för att ge åskådaren en snabb inblick i vad filmen kommer att handla om. Varför har regissören Michael Haneke valt att börja "Bennys video" med videobilderna från grisslakten - framlänges, baklänges och i slow motion? Vad betyder slaktbilderna i förhållande till resten av filmen?

* Vilken betydelse har videon i Bennys liv? Varför har han en video-kamera ständigt påslagen i rummet? Hur upplever han det ständiga bildflödet i TV-rutan?

* Hela skeendet från det att Benny trycker slaktvapnet mot flickans mage och till och med det sista skottet visas enbart genom videokameran, som står fast uppställd på sitt stativ. En stor del av tiden visar den bara det tomma rummet, medan vi hör flickans skrik, Bennys röst och skotten "utanför bild". Hur skulle mordet ha skildrats i en "vanlig" film? Varför har regissören valt att göra så här?

* Bennys föräldrar får kännedom om mordet genom att de ser video-inspelningen. Är det med avsikt Benny låter dem se den, eller är det av misstag? Hur skildras föräldrarnas reaktioner?

* Under resan till Egypten videofilmar Benny och hans mamma varandra och de platser de besöker. Det är vanliga amatörfilmer, sådana som vilken turist som helst skulle kunna visa upp efter en semester. Hur upplevs de i filmen och hur påverkas upplevelsen av att vi vet det verkliga skälet till att Benny och hans mamma rest på semester? Hur används ljudet för att förändra vår upplevelse av filmbilderna?

Blanka ytor och tomma skal

* Videokassetten avsnitt 3

Benny och hans familj bor i en modern byggnad. Hissens blanka staldörrar öppnas och stängs automatiskt. Inne i lägenheten är det ljust, rent och pedantiskt välstädad. I köket blänker köksmaskiner och diskbänk. I matrummet är väggarna fyllda av konstreproduktioner, som glider ihop till en tapet. Bara i Bennys rum råder halvmörker och ett visst mått av oreda. Ute i staden härskar också de blanka, hårda ytorna - stora fönster och glasväggar som speglar Bennys gestalt när han går längs gatorna. Ofta får vi se ett skeende genom ett fönster, på avstånd och utan att kunna höra vad personerna säger.

Den blanka ytan kan ses som en metafor för det sätt att leva som kännetecknar Bennys familj och hela hans omgivning. Man upprätthåller en perfekt fasad som döljer allt fult, skamligt eller kaotiskt. Det kräver mycket energi, så mycket att knappt något blir över för att leva och känna.

* Beskriv den miljö där Benny bor. Vad säger lägenheten om människorna som lever där? Hur skiljer sig Bennys rum från resten av lägenheten? Vad har pappan för åsikt om Bennys rum?

* I en scen övar skolkören i Bennys skola. Med rena, allvarliga ansikten och blicken riktad rakt fram sjunger pojkarna klart och vackert. Men bakom deras ryggar försiggår något

helt annat. Pengar, papperslappar och tabletter vandrar mellan händerna. Vad säger körscenen om förhållandet mellan sken och verklighet, yta och innehåll?

* I den döda flickans väska hittar Benny ett träklot som går att öppna. Inuti det finns ett klot till, och i det ytterligare ett. Det tredje klotet är tomt. Kan man tolka bilden av kloten symboliskt i förhållande till filmens tema? Hur?

* När föräldrarna får klart för sig att Benny dödat flickan uppträder de mycket behärskat. Varför är det så viktigt för föräldrarna att upprätthålla kontrollen och inte visa sina känslor öppet? Är det någon skillnad mellan mammans och pappans reaktioner?

* Mamman fortsätter att uppträda behärskat under hela Egyptenresan. Först sista dagen får hon en gråtattack. Hur reagerar Benny på det? Är han van att se sin mamma gråta? Hur tar hon emot hans försök att trösta?

* Vad får vi veta om Bennys inre liv, hans tankar, drömmar och känslor? Vem är han egentligen?

Orden och tystnaden

* Videokassetten, avsnitt 4

Det är tyst i Bennys hem, utom inne i hans rum där TV-rösterna bildar en ständig ljudkuliss. Då och då tittar föräldrarna in till Benny, ställer några korta frågor ("Nåt nytt?") och får ännu mer korthuggna svar. Familje-medlemmarna tycks inte träffas mer än ett liten stund varje dag. På morgonen när Benny äter frukost har föräldrarna redan gått till jobbet. Kvar ligger en lapp från mamman med ett kortfattat meddelande.

Benny och flickan har också svårt att prata med varandra. Båda undviker att prata om sådant som kunde avslöja några känslor. Flickan vill till exempel inte berätta något om sin familj. Bara för ett ögonblick, när filmen med grisslakten får henne att börja tänka på döden, uppstår en mer laddad kontakt mellan dem. Lika stumt är samspelet mellan Benny och hans kompis Ricci. Strax efter mordet diskuterar de i neutral ton vart de ska gå på kvällen och vad man ska ha på sig. När de gått och lagt sig hemma hos Ricci tar Benny i skydd av mörkret sats för att berätta, men ångrar sig. "Det var inget."

Efter mordet kommunicerar Benny bara indirekt med sina föräldrar om vad som hänt. Han börjar med att raka av sig håret. När föräldrarna inte uppfattar den signalen låter han dem se videofilmen som visar flickans död. Efter avslöjandet svarar Benny lugnt och sanningsenligt på pappans frågor, utan att visa någon upprördhet eller ånger. Pappan analyserar situationen logiskt, som om det handlade om ett problem på jobbet. Språket är neutralt och sakligt, avskalat från alla känslor.

Under resan till Egypten fortsätter Benny och hans mamma att titta om vad som hänt. Samtalen mellan dem är korta och vardagliga:

Mamman: "Vad tänker du på?"

Benny: "Inget."

Mamman: "OK. I morgon går vi och badar."

Under ytan vibrerar det utsagda, den vetskap som de båda delar men ändå inte kan hjälpa varandra att bära

* Hurdan är kommunikationen i Bennys familj? Vad talar man om och på vilket sätt? Känner familjemedlemmarna egentligen varandra?

* Varför har Benny och flickan så svårt att prata med varandra? Finns det något samband mellan deras svårigheter att kommunicera och vad som sedan händer?

* Vill Benny berätta för någon om mordet? Varför berättar han inte för Ricci? Skulle han ha berättat för sin syster om hon varit hemma när han sökte upp henne?

* Vad vill Benny uttrycka genom att raka av sig håret? Hur reagerar hans pappa? Vad händer mellan Benny och pappan i badrumsscenen?

* Hur talar Bennys föräldrar med varandra efter mordet? Vilka ord använder de och vilka undviker de?

* Under resan till Egypten utspelar sig följande dialog mellan Benny och hans mamma:

Mamman: "Ska hälsa från pappa."

Benny: "Hur mår han?"

Mamman: "Bra."

Det är det mest vardagliga av samtal, eller skulle vara det om vi inte visste vad pappan i själva verket sysslar med under de andra familje-medlemmarnas frånvaro. Hur färgas vår upplevelse av replikerna av det vi vet? Vad är undertexten, det vill säga det som inte sägs men ändå kommuniceras mellan personerna?

* Efter hemkomsten slår pappan sig ner på Bennys sängkant och börjar prata:

Pappan: "Jag älskar dig."

Inget svar.

Pappan: "Du behöver inte vara rädd."

Benny: "Mhmm."

Pappan: "Varför gjorde du det?"

Benny: "Vad då? ... Jag vet inte. Jag ville se hur det var ... kanske."

Pappan: "Hur vad var?"

Inget svar.

Pappan: "Ja."

Finns det något nytt i pappans sätt att tala till Benny i den här scenen? Hur svarar Benny på hans kontaktförsök? Varför när pappan inte fram till Benny? Vill han verkligen göra det?

Skuld och ansvar

* Videokassetten, avsnitt 5

När Benny dödar flickan har han ingen tanke på konsekvenserna. Den ena händelsen leder till den andra - leken med slaktvapnet, det första skottet, flickans skrik som Benny upplever som outhärdliga. Till en början verkar det inte heller som om han känner någon skuld. Lugnt och metodiskt städar han upp och gömmer kroppen, för att sedan gå ut med sin kompis.

Nästa dag är han förvirrad och rädd. Ansvaret för vad som skett är för tungt för honom ensam. Han gör trevande försök att meddela sig med någon och lyckas till slut nå fram till föräldrarna genom att visa dem mordvideon.

Pappan börjar genast analysera situationen. Skotten är för många för att det ska kunna bortförklaras som en olycks-händelse, konstaterar han. Benny är minderårig, men det är också det enda som "talar till hans fördel". Själva kan föräldrarna komma att ställas till svars för att ha brustit i sin tillsyn av sonen, tror pappan. Hela pappans resonemang gäller det yttre, juridiska ansvaret. Den moraliska skulden är en fråga som han inte befattar sig med. Inte heller tycks någon av föräldrarna betrakta styckningen av flickans kropp som ett moraliskt problem, bara som ett praktiskt. Det är sina äckelkänslor de måste övervinna, inte några samvetsbetänkligheter gentemot den döda flickan eller hennes familj.

Efter Bennys och mammans återkomst från Egypten ändrar föräldrarna sitt beteende gentemot Benny. Mamman lägger om sina arbetstider för att kunna äta frukost med honom, och pappan försöker inleda ett samtal om vad som hänt. Men ingenting tyder på att de är kapabla att förändra sina relationer i grunden. Den gemensamma skulden som måste döljas för omvärlden för dem inte närmare varandra, utan förstärker bara bristen på verklig kommunikation.

Hela händelseförloppet skildras i filmen på ett distanserat sätt. Kameran iakttar personerna, men inbjuder oss inte till någon identifikation med dem. I stället för att engagera våra känslor talar filmen till vår moral, tvingar fram ett ställnings-tagande till de handlingar vi blir vittne till och till de människor som utför dem.

* Varför dödar Benny flickan? Vet han själv varför?

* Har föräldrarna någon skuld i flickans död? På vilket sätt?

* Pappan kommenterar Bennys rakade huvud genom att dels kalla honom "skinhead", dels tala om hans "koncentrationslägerlook". Det vill säga, han liknar honom å ena sidan vid någon som är beredd att använda våld mot andra, å andra sidan vid ett offer för våldet. Är Benny bödel eller offer, eller bådadera?

* I och med att föräldrarna får reda på vad som hänt tar de över ansvaret. För vems skull handlar de som de gör - för Bennys eller för sin egen? Vad skulle ha varit bäst för Benny?

* Hur kommer det sig att föräldrarna inte har några moraliska betänkligheter? Vad säger det om dem och deras syn på andra människor?

* Varför går Benny till polisen med videobandet? Varför ber han föräldrarna om förlåtelse? Har han anledning att göra det?

* Utdragna mord och styckning av döda kroppar är inte ovanliga händelser i film. Hur skiljer sig skildringen av dessa händelser i "Bennys video" från hur de framställs i andra filmer?

* Är filmens distanserade hållning en fördel eller en nackdel? Hade det varit bättre om man lättare hade kunnat identifiera sig med Benny? Tar filmen moralisk ställning till de händelser som skildras?

Videokassetten

Avsnitt 1. Bild och verklighet: Grisslakten

Vi ser en grisslakt, inspelad på skakig amatörvideo. Grisen skjuts i huvudet med ett slaktvapen, sjunker ihop och släpas åt sidan. Därpå backas video-inspelningen så att grisen "blir levande" igen. Slakten upprepas sedan i slow motion.

Avsnitt 2. Bild och verklighet: Mordet

Benny och flickan utmanar varandra med slaktvapnet. Benny skjuter. Flickan sjunker ihop. I TV-rutan ser vi hur hon kvidande och skrikande kryper längs golvet, ut ur kamerans synfält. Benny springer efter henne och ber henne vara tyst. Han laddar vapnet och skjuter igen. Flickan skriker. Benny laddar och skjuter på nytt. Det blir tyst.

Avsnitt 3. Blanka ytor och tomma skal

Dagen efter mordet driver Benny omkring i staden, omgiven av blanka, ogenomträngliga ytor. Han försöker förgäves kontakta sin syster. När det redan blivit mörkt stannar han utanför en frisersalongs fönster, går in och låter frisören raka av honom allt håret.

Avsnitt 4. Orden och tystnaden

Efter Bennys hemkomst äter familjen middag under total tystnad. Medan Benny borstar tänderna i badrummet ironiserar hans pappa över hans rakade huvud och visar sitt ogillande. Benny svarar inte.

Avsnitt 5. Skuld och ansvar

På kvällen efter det att föräldrarna fått kännedom om mordet ber Benny sin mamma lämna dörren till sovrummet öp-

pen. I vardagsrummet diskuterar föräldrarna hur de ska agera. De bestämmer sig för att försöka göra sig av med den döda kroppen.

Produktionsuppgifter

Regi: Michael Haneke

Manus: Michael Haneke

Foto: Christian Berger

Scenografi: Christoph Kanter

Klippning: Marie Homolkova

Österrrike/Schweiz 1992.

I rollerna

Benny - Arno Frisch

modern - Angela Winkler

fadern - Ulrich Mühe

flickan - Ingrid Stassner

Tekniska uppgifter

Bildformat: vidfilm (1:1,66)

Längd: 110 minuter

Tillåten från 15 år

Distribution: Triangelfilm/Kedjan

Filmhandledningar ges ut av Svenska Filminstitutet, Film & Publik, Box 27 126, 102 52 Stockholm.

De publiceras i tidskriften Zoom. Filmhandledningar kan beställas mot porto- och exp.avgift.

Till vissa filmhandledningar finns en studiekassett med utdrag ur filmen (150 kr inkl moms + porto).

www.sfi.se/skolbio